

# Бог його батьків

Джек Лондон

Вовчим дочкам, що породили

й виплекали мужню расу

БОГ ЙОГО БАТЬКІВ

I

Усе навкруги вкривав густий прадавній ліс — неосяжний терен бучних комедій і німих драм. На таку запеклу боротьбу за життя, що точилася тут, були здатні тільки звір та дикун. Англійці та росіяни ще не змагалися за першенство тут, у самому серці Країни на Кінці Веселки, і золото янкі ще не скупило її величезних просторів. Вовчі зграї гонили за оленячими табунами, опадали послаблених і старих самців та тільки самиць, і нищили їх так само жорстоко, як то було й за давньої давнини. Розкидані на великому просторищі тубільні племена ще почитували своїх ватагів, вдавалися до знахурів та жерців, вигонили нечисту силу, палили відьом та билися з сусідами і всмак наїдалися людського м'яса. Але кам'яна доба і в цій країні вже доходила свого кінця. Бо недовіданими нетрями, незнаними стежками стали помалу проникати до країни тої вістуні заліза — діти білявої, блакитноокої, непосидючої та невгамовної раси. Хто випадком, а хто за певною думкою, хто поодиночку, а хто по двоє й троє, не знати звідки й як, добувалися вони сюди, і котрі гинули в боротьбі з тубільцями, а котрі, перемігши, йшли далі, а куди — не знати. На них ватажки висилали вояків, їх проклинали знахурі й жерці — та марно: бо ж камінь кришиться об крицю. Як вода з великого джерела, вони перепадали через темні ліси й гірські переходи, відбували далеку путь річками на човнах з кори або мокасінами прокладали дорогу санкам, ідучи попереду запряжених собак. Великого й могутнього народу була та парость. І його без ліку на світі, але про це тільки ще мали довідатися в шкури позакутувані мешканці Північної Країни.

Багато хто з тих неоспіваних прибульців наклав тут головою. Проте вони дивилися смерті у вічі при холоднім полум'ї північного саява так само твердо, як і брати їхні десь на розпечених пісках пустельних чи в надиханих отруйними випарами джунглей. І так вони гинуть далі, аж поки настане пора, і раса ця досягне долю, в книзі життя її написану.

Була десь година дванадцята. Небо вздовж північного обрію рожевіло, пригасаючи з західного кінця і займаючись із східного: то невидиме сонце позначало хід свій за обрієм. Присмерк так швидко переходив у світанок, що ночі не було. Просто день вінчався з днем, тільки ледь помітним нригасом відзначаючи, що сонце скінчило один круг і починає інший. Сивка несміливо заводила своєї "на добраніч", а вільшанка на весь голос вибивала "добридень". З острова посеред широкого Юкону журно виливали свою скаргу дикі гуси, а з-за річки їм глузливо відповідала гагара.

На березі, над самою водою, що пливла, спроквола нуртуючи, — двома чи трьома рядами стояли човни з березової кори. Списи із слонової кістки вістрями, стріли з

кістяними зубцями, обмотані оленячими ремінцями сагайдаки та й звичайні верші свідчили про те, що лосось іде вже каламутною річкою викидати ікру. Далі від берега стояли розкидані безладно шкуратяні намети, жердини сушити рибу, і звідти долинали голоси тубільних рибалок. Хлопці борюкалися один з одним чи крутилися коло дівчат; старші жінки сиділи осторонь, бо їхній час народжувати дітей уже минув, вони гомоніли про щось проміж собою і сукали мотузки з зеленого пагоння витких рослин. Біля них вовтузилися голі дітлахи, бавилися й качалися по землі разом з величезними вовчої породи псами.

Трохи оподалік, зовсім окремо, розташувався ще один табір, на два лиш намети. Там окошилися білолиці. Вже з самого того, де стояли намети, можна було здогадатися, що то білі люди. Якби малося наступати, їхній табір на сто ярдів далі панував над табором індіан, на випадок оборони — він стояв на пагорбі, не зарослому кущами, а коли б довелося відступати — стрімким схилом бігла стежка просто до човнів.

З одного намету чути було набридливий плач хворої дитини й одноманітний спів матері, що колисала її. Надворі коло спопелілого багаття розмовляло двоє чоловіків: білий і метис.

— Аякже! Я люблю церкву, як відданий син її. Bien[34]. Так люблю, що вдень тікаю від неї, а вночі сню про помсту. Ось послушайте.

Голос метисів аж захрип із гніву.

— Родом я з Червоної річки, і батько мій був такий самий білий, як і ви. Тільки й різниці, що ви янкі, а він — англієць і син джентльмена. Мати моя була ватагова дочка, а з мене вийшов бравий хлопець. І треба було добре приглядатися, щоб визначити, яка кров тече в моїх жилах, бо я жив з білими, мав такий самий вигляд, як і вони, і в грудях моїх билосся батькове серце. Сталося так, що одна дівчина — біла — споглянула на мене прихильним оком. Її батько, родом француз, мав багато землі та безліч коней і був великий чоловік серед свого люду. Він заявив, що дівчина сама не знає, чого хоче, дуже лаяв її і страшенно розлютився, що вона не слухається.

Але дівчина таки знала, чого хоче, і тому ми з нею незабаром стали перед пастора. Та батько нас випередив і чортзна-чого наплів та наобіцяв тому пасторові. Отже, той затявся й не схотів звінчати нас, дати нам право вкупі жити. І все церква: колись вона не схотіла поблагословити мого народження, а тепер не дала нам шлюбу й заплямила кров'ю людською мої руки. Bien! Тим-то я так люблю церкву. Одне слово, я ляснув пастора в ситу бабську пику, а сам з дівчиною бистрими кіньми подався до форту П'єра, де був лагідний і добрий священник. Але за нами слідом погнався її батько, брати та вся челядь. Билися ми на скоку доти, аж доки я висадив трьох із сідла, а решта сховалася в форті П'єра. Тоді дівчина й я подалися на схід у гори та ліси і жили там укупі без шлюбу. І все це наробила добра церква, що я її люблю, як відданий син.

Одначе жінки, знаєте, якісь чудні, і чоловікам годі їх збагнути. В тій сутичці я був висадив із сідла і її батька, а ті, що їхали ззаду, зопалу промчали над ним потоптом. Ми бачили, як тратували його тіло, дівчина та я. Тільки що потім я забув про це, а вона не

забула. В тиші вечірній, коли я повертався з полювання, коли ми лежали під зоряним небом і, здається, ніщо не могло нас роз'єднати, воно, оте видовище, поставало між нами. Так було завше. Вона ніколи нічого не казала, але щось таємне, невидиме сиділо біля нашого багаття й розділяло нас. Вона намагалася забути, але від того страшна хвилина нагадувалася їй ще виразніше, докладніше... Знати було з її очей, з уривчастого зітхання, що вона тяжко мучиться...

Породила вона мені дитину, дівчинку, і померла. Шукаючи дитині мамки, що дала б їй тепло й життя, подався я до племені своєї матері. Однак на руках моїх була кров людська, все з ласки тої церкви, а крові не змити. Отже, кінна поліція Півночі прийшла по мою душу. Врятував мене дядько, материн брат, що був ватагом племені. Він сховав мене, потім дав коней та харчів. І я з дитиною подався до Гудзонової затоки, де було ще небагато білих. Вони не дуже розпитувалися, хто я й відки. Я найнявся до факторії, був і погоничем, і мисливцем... Тим часом дитина моя піросла й розцвіла на гарну струнку дівчину, аж око милувала.

Ви знаєте, зима довга, нудна й спокушає на темні думки й недобрі вчинки. Начальник тої факторії був лихий та зухвалий. Не мав у собі нічого, чим міг би привабити жінку. Однак він почав заглядатися на мою дочку, що вже на порі стала. Мати божа! Послав він мене з собаками в далеку дорогу, щоб легше було... ви розумієте. Не мав він серця, той кат. Дівчина моя була чиста, і душа в неї була непорочна, і лагідна була... І... ну, й померла вона...

Стояв лютий мороз тої ночі, як я повернувся додому. Довгі місяці я пробув у дорозі, і собаки мої дуже підбилися. Індіани й метиси, слова мені не кажучи, якось чудно поглядали в мій бік, і мене раптом, не знати чого, опала гнітлива тривога. Але я спершу нагодував собак і сам попоїв, наче перед важкою роботою. І аж тоді озвався, почав допитуватися, що скоїлось, та всі враз кинулися від мене, жахаючись мого гніву й того, що я міг учинити. Лише помалу, слово по слову, вони оповіли мені всю ту страшну історію і дивувалися на мій незворушний спокій.

Вислухавши їх, я пішов до будинку факторії. І був я тоді спокійніший, ніж оце тепер, вам оповідаючи. Він, мене побачивши, злякався до смерті, став кликати метисів на поміч, але вони його зреклися, вважаючи, що він заслужив кару. Тоді він утік до пастора. Я прийшов і туди. Пастор заступив мені двері, розводячись про те, що людина в гніві, перш ніж крок ступити, повинна згадати про бога.

Я сказав, що батьківське горе дає мені право зайти до хати. Але він заявив, що я зайду туди тільки через його труп, і почав молитися за мене. Бачите, знову вона стала мені на дорозі, та церква. Я переступив через пасторів труп, а потім вирядив і начальника факторії навздогін своїй дочці, щоб він став перед богом, лихим богом білих людей...

Знявся страшний шарварок, бо дали знати поліції, і мені довелося знову тікати. Я подався в бік Великого Невільничого озера і долиною річки Макензі добувся до вічної криги, перейшов через Білі скелі, обігнув головне Юконове коліно й добрів аж сюди. З того часу, oprіч вас, не бачив я нікого з батькового народу. Ви перший і, може,

останній! Ці люди стали моїм народом. Вони прості й нелукаві, і я здобув серед них пошану. Моя сила тут велика, і кожне слово моє їм закон. Тутешні жерці слухаються мене, а то б я не стерпів їх. Отже, коли я щось кажу, то не тільки від самого себе, а від нас усіх. Ми хочемо, щоб ви пішли собі. Нам вас не треба. Коли ми дозволимо сісти вам при нашому вогнищі, то слідом за вами поприходять і ваші священники, і ваша церква, і ваші боги. Затямте собі: кожного білого, що до наших селищ навернеться, я присилую зректися своєї віри. Але ви перший, і я дарую вам. Отже, зважте це і йдіть геть. І що швидше ви заберетеся звідси, то краще для вас

— Я не відповідаю за своїх братів, — промовив другий, — задумливо натоптуючи люльку. Гей Стокард бував іноді такий самий розважний у мові, як і гарячий у вчинках. Однак не завжди.

— Я добре знаю ваше поріддя, — відповів перший. — Вашого братчика багато, одні торують дорогу іншим. Згодом вони поприходять сюди й посядуть усе чисто. Але за мого життя цьому не бути, Я чув, що англійці вже отаборилися коло верхів'я Великої річки, а нижче, коло її гирла — росіяни.

Гей Стокард вражено зиркнув на метиса. Його збентежила така географічна новина. На посту Гудзонової компанії у Форті Юконі інакше уявляли собі течію Великої річки, гадаючи, що вона вливається просто до Льодовитого океану.

— Значить, Юкон упадає в Берінгове море? — спитав він.

— Не знаю, але там, на низині Юкону, — росіяни.

Проте це до справи не стосується. Поїдьте самі туди й побачите. Або вертайтеся до своїх білих. А вгору по Коюкуку ви не попливете, поки жерці та вояки виконують мою волю. Так наказую я, Батіст Рудий, а моє слово — закон, бо мені підлягає цей народ.

— А що, як я не піду ані до росіян, ані назад до англійців?

— Тоді хутко подастесь до свого бога, до лихого бога білих людей!

Над північним обрієм раптом визирнуло багряне сонце, що наче скапувало кров'ю. Батіст Рудий підвівся, кивнув головою й пішов до свого табору. По землі стелилися малинові тіні, десь виспівувала вільшанка.

Гей Стокард докурював люльку коло багаття. В димові й жаринах ввижалося йому неznане верхів'я Коюкуку, цієї чудної річки, що неподалік від табору кінчала свою арктичну мандрівку і вливалася до каламутного Юкону. Там у верхів'ї, коли йняти віри передсмертним словам матроса з розбитого корабля, що потім витримав страшну мандрівку суходолом, коли йняти віри плящі з золотим піском, що була схована в його торбі, — там десь у верхів'ї, в царстві вічної криги, містилася скарбниця Півночі. І, наче сторож на воротах, Батіст Рудий, цей англійський покруч і ренегат, має заступити йому дорогу?!

— Ет, пусте! — Він розкидав ногою жар, підвівся на весь зріст, спроквола потягнувся і безтурботно глянув на обрій, охоплений загравою.

## II

Гей Стокард добірно вилаявся. Шорсткі односкладові англійські слова пролунали різко й брутально. Його дружина підвела голову від казанків та сковорід і собі глянула

понад берег. Вона була індіанка з Тесліну, проте вже добре зналася на всіх відтінках лайки свого білого чоловіка. З тону його і з того, які вибирав він слова, вона завжди могла визначити, чи йдеться про розмотаний ремінець на лижві, чи їм загрожує смертельна небезпека. Тепер вона побачила, що сталося щось варте уваги.

Довгий човен перетинав річку, простуючи до невеличкої затоки біля табору; на веслах грало проміння вечірнього сонця. Гей Стокард пильно придивлявся човнові. Троє гребців ритмічно піднімали й опускали весла, але Стокард мав на оці тільки одного, з червоною хусткою, пов'язаною навколо голови.

— Біле! Агов, Біле! — гукнув Стокард.

З сусіднього намету, позіхаючи, потягаючись і протираючи заспані очі, вийшов незграбний велетень, весь ніби на розхитаних шрубках. Глянувши на човна, він миттю прийшов до пам'яті.

— А хай тобі грець! Та це ж той проклятий лоцман небесний! І притарганила ж його лиха година!

Гей Стокард скрушно кивнув головою й мимохіть потягся до рушниці, але стримався і тільки здвигнув плечима.

— А його таки слід підстрелити, та й буде по всьому! — додав Біл. — Бо він може накоїти нам усякого лиха.

Одначе Гей Стокард відкинув такий рішучий захід; він одвернувся і звелів дружині братися знов за роботу, а Біла відіслав назад до намету. Човен тим часом пристав до берега. Поки двоє індіан припинали його в затоці, білий, той самий, що мав на голові такий чудернацький убір, вийшов на пісок.

— Як апостол Павло, кажу: хай буде мир вам і ласка божя!

Його зустрінуто понурою мовчанкою.

— Вітаю Гея Стокарда, — провадив він далі, — великого блюзніра й нечестивця. Знаю, що в твоєму серці панує могутній бог здобутку, а в голові — хитрощі диявольські, що в наметі твоєму сидить полюбовниця, і живете ви у великих гріхах. Отже, я, посланець божий, Стерджес Овен, наказую вам: у пустині цій покайтеся й зречіться розпусти!

— Та киньте-бо це святобожницьке голосіння! — гукнув роздратований Стокард. — Вам воно ще знадобиться он там, у Батіста Рудого, ще й не стане.

Він показав рукою на індіанський табір, звідки метис пильно приглядався, що воно за нові приبلуди з'явилися.

Стерджес Овен, просвітитель і господній апостол на землі, спустився стрімким берегом і наказав повиносити з човна всі його пакунки. Стокард подався за ним.

— Стривайте! — сказав він і, схопивши його за плече, повернув до себе. — Ви цінуєте своє життя?

— Моє життя в руках господніх. Я лиш працюю у його виноградникові, — врочисто відказав місіонер.

— Та киньте-бо свої теревенії Ви що, хочете стати мучеником?

— Хай буде воля господня!

— Аякже, воля господня буде, коли ви так хочете. Але я вас попереджаю, а вже самі дивіться, слухатись чи ні. Якщо ви тут залишитесь, то вам кінець. І не тільки вам, а й нам усім: Білові, дружині моїй...

— Вона дочка дияволова й не зважає на слово боже.

— ...і мені теж. Через вас усім нам загрожує смертельна небезпека. Останню зиму я пережив і перемучився з вами разом і знаю, що ви дуже добра людина. Але розуму вам бракує. Звісно, це поштивна місія — навертати поганців на путь спасенну, але ж треба братися до неї бодай з якимось глуздом. Тут живе Батіст Рудий, не індієнин, а людина нашої крові, такий упертий, що й мене перевершив, і такий запеклий фанатик, як ви. Коли вас двоє зійдеться, чортзна-що може статися, а я вплутуватися у ваші справи не хочу, розумієте, не хочу! Тож послухайте моєї поради й не гаючись забирайтеся геть звідси. Пливіть униз і потрапите до росіян. Там, певне, є православні священики; вони покажуть вам безпечний шлях до Берінгового моря. Юкон, між іншим, вливається туди, а звідти вже не важко дістатися до цивілізованого світу. Повірте моему слову й забирайтеся звідси якнайшвидше!

— Хто має бога в серці, а святе євангеліє в руках, той не боїться ані підступів людських, ані хитрощів дияволових! — уперто проказав місіонер. — Я піду до тієї страшної людини і позмагаюся з нею. Краще повернути в лоно церкви одну заблукану вівцю, аніж навернути тисячу поганців. Дужий у лихому може бути дужий і в доброму. Приклад тому маємо в тарсіянині Савлові, що пішов у Дамаск, аби християнських невільників перегнати до Єрусалиму. І вчувся йому голос спасителів, кажучи: "Савле, Савле, нащо гониш мене?" І з того часу привернувся Савл, він же й Павло, до господа Ісуса Христа і був великий і горливий, рятуючи душі людські. О святий Павле, так само, як і ти, працюю я в саду Ісусовому. Люблю його й терплю напасть і лихо, глузування й зневагу, біль і муку, і все його ласки ради.

— Принесіть-но казанок на воду! — звернувся він зразу ж по тому до своїх гребців. — Та не забудьте взяти оленину, торбину з чаєм і сковороду.

Коли гребці, люди, що їх він же таки привів до христової віри, вийшли на берег, усі троє, хоч мали повні руки усякого табірнього начиння, повклякали й подякували господові за щасливу дорогу.

Гей Стокард поглядав на всю ту церемонію насмішкувато, і непривітно: така романтика й пишнота анітрохи не впливала на його душу, що визнавала тільки факти матеріальні.

Батіст Рудий визирнув із свого намету. Упізнавши знайомі пози, він згадав ту, що ділила з ним ложе під зорями в горах і в лісах, згадав і дочку, десть коло холодної Гудзонової затоки поховану.

### III

— Годі, Батісте! Не те що говорити, а й думати про це забудьте. Покладімо, що він ні на що не здатен, та й просто-таки дурень, а проте я його зректись не можу.

Гей Стокард помовчав, добираючи слів, аби краще виявити своє просте розуміння людської етики.

— Знаєте, Батісте, він давно вже мені в'ївся в печінки. Скільки я клопоту через нього мав. Але знов же... Як ви цього не розумієте? Я з ним одної раси. Він білий... і... Та хоч би він і негром був, усе одно я не можу рятувати свою шкуру коштом його життя.

— Ну що ж, — відповів Батіст Рудий. — Я зробив вам велику ласку, дав право вибирати. Тепер я вже прийду до вас із жерцями та вояками. Тоді ви або загинете, або зречетеся своєї віри. А залишите мені свого жерця — я відпущу вас із миром. Коли ж ні, то стежка ваша урветься тут. Мій народ ненавидить вас, навіть діти. Он дивіться, вони вже посіли ваші човни.

Він показав на річку. Голі індіанські хлопчачи постягали човни у воду й погнали їх за течією. Випливши поза рушничний постріл, вони повлазили до човнів і повеслували до берега.

— Віддайте мені жерця — і вам повернуться човни! — мовив Батіст Рудий. — Подумайте добре. Я не хочу, щоб ви хапалися.

Гей Стокард похитав головою. Він глянув на дружину-теслінку, що тримала його дитину коло грудей, і, може б, завагався, якби не стикнувся поглядом з людиною, що стояла перед ним.

— Нема в мені страху! — заявив Стерджес Овен. — Господь — мій заступник, і я хоч зараз ладен іти до табору цього нечестивця. Ніколи не пізно. Молитва ломить залізо.

Навіть в останню хвилину можна привернути поганця до путі праведної.

— Ось нам добра нагода, — хрипко шепнув Біл Стокардові. — Зв'яжіть цього рудого поганця й нехай буде в нас закладником. А як нападуть червоношкірі й нам припече, то й порішити його можна.

— Ні! — твердо промовив Стокард. — Я обіцяв Батістові, що його не зачеплять. Тут як на війні, Біле, і треба шанувати звичаї війни. Він поводився дуже чесно, навіть нас остерігав, і... сто чортів, не можу ж я зламати слова.

— Він свого слова теж дотримає, будь певен.

— Авжеж. Та не можу я дозволити, щоб якийсь зайди-світ метис вийшов чеснішим за мене. А чому б не пристати на його умову: видати йому місіонера, та й по всьому, га? То як, видати?

— Ні-ні... — вагаючись, промовив Біл.

— Що, і кортить, і болить?

Біл почервонів і припинив розмову. Батіст Рудий терпляче чекав на останнє слово. Стокард підійшов до нього:

— Ось що, Батісте. Я прибув до вашого селища, щоб податися далі до верхів'я Коюкуку. Я нічого поганого не зробив. Нікому зла не мислив. І тепер не мислю. Та раптом приходить сюди цей жрець, як ви його звете. Не я ж його привів сюди. Він і так прийшов би, чи був би я тут, чи ні. Та коли вже він прийшов, я повинен заступитися за нього, адже він з мого народу. І я боронитиму його. То буде не дитяча забава. Ваш табір спорожніє і змовкне, людей ваших порідшає, немов після голоду. Знаю, ми загинемо, але чимало й ваших вояків...

— Зате ті, що живі зостануться, будуть мати мир і спокій, і їм не шарпатимуть вуха чужі жерці балачками про чужих богів.

Стокард знизав плечима, і вони розійшлися. Метис подався до свого табору.

Місіонер покликав своїх людей, і всі троє почали молитися. Стокард і Біл зрубали кілька ялин і поробили з них захист від нападу. Дитина заснула, й Стокардова дружина поклала її на шкури, а сама заходилася помагати чоловікам. Вони обгородили табір на три боки, а стрімкий схил до річки сам собою захищав їх із затилля. Докінчивши робити вал, Стокард з Білом вийшли з-за нього й узялися рубати кущі, що поодинці росли на галявині. А з ворожого табору вже чути було гомін, гуркіт барабанів і голоси жерців, що закликали вояків до бою.

— Найгірше те, що вони опадуть нас усім гамузом, — мовив Біл, коли вони з сокирами на плечах поверталися до наметів.

— Та ще як дочекаються ночі, коли нам темно буде стріляти.

— То давайте ми самі почнемо.

Біл поклав сокиру, взяв рушницю і зручно вмовився за валом. У юрбі індіан вирізнявся високий чаклун, і Біл націлювався на нього.

— Стріляти? — спитався він.

Гей Стокард відчинив скриньку з набоями, відвів дружину в захищений куток ладувати рушницю, а тоді дав знак Білові.

Чаклун упав. На мить стало тихо, потім розляглося дике виття й полетіли стріли, але до табору вони не сягали.

— Кортить мені глянути на того халамидника, — промовив Біл, знову ладуючи рушницю. — От присягаюся, що влучив йому просто межі очі.

— Марна праця, — сказав Стокард і похмуро похитав головою.

Батістові, певно, пощастило вгамувати найзаповзятіших вояків. Бо постріл не зманив індіан до бою завидна, а навпаки: вони квапливо відійшли з табору на таку відстань, щоб не досягав рушничний вогонь.

Настрій Овенові пересівся. В запалі прозелітства він щойно готовий був сам-один рушити до табору того недовірка, налагодившись або зробити чудо з ласки божої, або прийняти вінець мученика, та як довелося чекати, проповідницьке завзяття потроху згасло й прокинувся природний інстинкт. Замість надії на вічне блаженство настав фізичний страх, а любов до бога поступилася перед любов'ю до життя. Не нове то було почуття. Вже й давніше лучалося, що раптом його поймала слабкодухість. Він намагався опиратись їй, та дарма. Йому згадалося, як одного разу, коли гребці, мов навіжені, налягали на весла, рятуючись від крижаного навалу, він у найскрутнішу хвилину, пойнятий жахом, кинув весло і став благати в бога порятунку. І таке бувало не раз. Згадувати ті випадки йому було неприємно. Ставало соромно, що дух у нього такий немічний, а голос дужий. Але ж тіло його прагнуло життя, любило життя. Він не міг позбутися тієї любові. Через неї його невідомі предки продовжували рід свій, і через неї йому призначено теж продовжувати той рід. Його відвага, коли то відвага, була від фанатизму, тимчасом як мужність Стокардова та Білова ґрунтувалася на глибоко

закорінених ідеалах у їхніх душах. У них теж буяла любов до життя, але ще дужчі були традиції раси. Не те щоб вони не боялися смерті, просто їм вистачало мужності не купувати життя ганебною ціною.

Місіонер підвівся, на хвилю запалившись самопожертвою. Він уже до половини переліз через вал, лаштуючись іти до ворожого табору, та враз опустився додолу тремтячою, драглистою купою.

— Воля божа! Воля божа! — заскиглив він. — Хто я, що смію постати проти волі господа бога мого? Ще до створення світу все було записане в книгу буття. То чи смію ж я, мала комахка, змінити хоч єдине слово чи титул книги тієї? Коли дух мій кволий, то на те воля божа.

Біл нагнувся, підвів Овена з землі й мовчки трусонув ним. Тоді випустив той лантух розсіпаних нервів і позирнув на двох навернених індіан. Ті, одначе, не вказували переляку; вони бадьоро й жваво готувалися до оборони.

Стокард, стиха про щось поговоривши із своєю теслінкою, глянув на місіонера.

— Тягни його сюди! — звелів він Білові.

— А тепер, — сказав він, коли Стерджес Овен став перед ним, — звінчайте нас. Тільки швидше! Не знати, чим воно все скінчиться, — ніби виправдуючись, мовив він до Біла. — От я й надумав упорядкувати свої справи.

Індіанка мовчки скорилася наказові свого білого пана. Їй було байдуже до тої церемонії: вона й так вважала себе за Стокардову дружину з того дня, як перейшла до нього жити.

За свідків були навернені індіани. Біл стояв над місіонером, кваплячи, коли той затинався. Гей підказував дружині, що їй слід відповідати, а за браком персня, обкрутив її пальця своїми: великим і вказівним.

— Поцілуйте наречену! — гримнув Біл.

Стерджес Овен був такий пригноблений, що ні словом не перечив.

— Тепер охрестіть дитину! — мовив Гей Стокард.

— Та щоб було все як годиться! — додав Біл,

— Треба про все подумати перед новою дорогою, — сказав батько, взявши дитину з рук материних. — Одного разу, на Порогах, мені довелося скрутно — я все мав, не взяв тільки солі. Ніколи того не забуду. Може, їй з дитиною доведеться сьогодні рушати в далеку мандрівку, то краще бути готовому. Між нами, Біле, я не знаю, чи це має який глузд, але гірше не буде.

Кухлика води вистачило охрестити хлопчика. Тоді його поклали в захисток, запалили вогнище й зготували вечерю.

Сонце стало назаході, і небо ближче до півночі зробилося густо-червоне. Тіні стелилися дедалі довші, світло згасало, в темних лісових нетрях життя поступово завмирало. Навіть дике птаство на річці припинило галасливу свою суперечку й удаło, що йде спати. Тільки в індіанському таборі був рух і гамір. Дужче торохтіли барабани, гучніше лунали несамовиті індіанські співи. Але як сховалося сонце, то й вони змовкли. Всю землю залягла пітьма й глибока німота. Гей Стокард став навколішки й виглянув у

дірку між колодами.

Заплакала жалісно дитина й відвернула його увагу. Мати нахилилась над нею, але вона вже знову спала. Запанувала безмежна глупа тиша.

Зненацька долинув голосний крик вільшанки. Коротка ніч минала.

На галявині з'явилася ціла ватага темних постатей. Засвистіли стріли, заспівали напнуті тятиви. Їм у відповідь озвалися рушниці. Спис, кинутий дужою рукою, влучив у теслінку саме тоді, як вона схилилася над дитиною. Стріла, що, пролетівши між колодами, втратила розгін, вп'ялася місіонерові в руку.

Навалу несила було спинити. Галявину між таборами геть устелило трупом, але індіанці котилися вперед, як хвиля морська, що розбивається об вал і перекочується через нього, Стерджес Овен сховався до намету, а інших змела й поховала під собою ворожа лавина. По тому лиш Гей Стокард вибився на поверхню, відкидаючи від себе індіанців, мов писклявих цуценят. Темна рука витягла з-під матері за ногу хлопчика і на весь вимах ударила ним об колоду. Стокард розтяв індіанцеві голову аж до підборіддя, тоді став розчищати місце навкруг себе. Дедалі тісніше збивалося коло дикунське, засипаючи його зубчатими стрілами й списками з кістяними вістрями. Зійшло сонце, і в багряному промінні його вороги то наскакували, то відступали.

Вже вдруге індіанці накидалися на Стокарда, коли він не встигав учасно висмикнути сокиру, але він відбивав напад. Люди валилися біля нього, він наступав на мертвих і поранених, земля була мокра від крові.

А сонце тим часом підбивалося вище, і голосніше співали вільшанки. Врешті індіанці, вжахнувшись, відступилися, а він, насилу дихаючи, сперся на сокиру відпочити.

— Щоб мені з цього місця не зійти, ви таки справжній чоловік! — вигукнув Батіст Рудий, — Зречіться своєї віри і будете живі!

Стокард відмовився кволим голосом, але з гідністю.

— Гляньте на цю бабу! — сказав Батіст, коли до нього привели Стерджеса Овена.

Місіонер мав лише подряпину на руці, але невимовний переляк світився йому в очах. Непевний його погляд застиг на могутній постаті богохульника Стокарда, що не вважаючи на рани, зухвало стояв, спершись на сокиру — незворушний, владний, недосяжний. Стерджес Овен відчув велику заздрість до цього нечестивця, що ставить смерті ясне, сміливе чоло. Коли хто й скидався на Христа, то не він, Стерджес Овен, а той, Гей Стокард.

Чом же не він? І знову прокинувся в ньому прикрий жаль на своїх предків, що наділили його таким кволим духом. У ньому забував великий гнів проти бога, символу творчої сили, що сотворив його, служника свого, таким плохим і нікчемним. Навіть дужча людина в такій пригоді могла б стати відступником, а Стерджес Овен і поготів. Жахаючись кари людської, він знехтував гнів божий. Виходить, він піднісся так високо в служінні богові лиш на те, щоб звисока впасти додолу. Віра його була поверхова. Йому не дано сили духа обстоювати її, і це було несправедливо.

— Ну, то де тепер твій бог? — глузливо спитався Батіст Рудий.

— Не знаю, — слухняно відповів він, як школяр учителеві закону божого.

— А взагалі віриш ти в бога?

— Вірив...

— А тепер?

— Тепер ні...

Гей Стокард обтер з лица кров і посміхнувся. Стерджес Овен здивовано глянув на нього, немов крізь сон. Між ними вже пролягала безмірно далека відстань, наче до того, що сталося й що мало статися, він зовсім не був причетний. Він був тільки глядачем, дивився лиш збоку, авжеж, віддалік. Голос Батіста Рудого ледве долинав до нього.

— Дуже добре. Я дарую цьому чоловікові волю, не чинить йому ніякого лиха. Нехай іде з миром. Дайте йому човна та харчів на дорогу й покажіть, куди плисти до росіян, нехай оповістить їхнім жерцям про Батіста Рудого і його землю, де не визнають ніякого бога.

Індіанці підвели місіонера до стрімкого берега й там спинилися додивитись трагедію до кінця.

Батіст Рудий обернувся до Гея Стокарда:

— Правда, що немає бога?

У відповідь той посміхнувся.

Один із молодих індіанців наставив списа.

— Ви віруєте в бога?

— Так. У бога моїх батьків вірую.

І він ще дужче стиснув сокиру. Батіст Рудий дав знак, і молодий індіанець пробив списом Стокардові груди.

Стерджес побачив, як кістяне вістря вийшло наскрізь; побачив Стокарда, що, як і перше, посміхаючись, захитався й помалу повалився на землю; почув, як тріснув зламаний держак описовий.

Тоді він поплив униз, щоб оповісти росіянам про Батіста Рудого і про землю його, де не визнають ніякого бога.